

PEDESET GODINA OD POJAVE NAŠEG ČASOPISA

Nakon nekoliko sporadičnih i neuspjelih pokušaja da se u našoj sredini osnuje kemijski časopis, 1927. godine počinje izlaziti periodična publikacija koja uglavnom predstavlja kontinuitet do naših dana, i to od prvog volumena *Arhiva za hemiju i farmaciju* (1927) do 49. volumena *Croatica Chemica Acta*. Već iz tih naslova, a još više iz česte promjene imena (*Arhiv za hemiju i tehnologiju*, 1938; *Arhiv za kemiju i tehnologiju*, 1939; *Kemijski vjestnik*, 1941; *Arhiv za kemiju*, 1946—1955), pa i iz činjenice da u pedesetoj godini od prvog broja nismo započeli i s pedesetim volumenom, vidi se da su se morali ulagati posebni napori radi održavanja tog kontinuiteta.

Razmjerno mala skupina kemičara u previranjima poslije Prvoga svjetskog rata tražila je puta i načina kako da se u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, odnosno Jugoslaviji, uspostave znanstvene organizacije i publikacije koje imaju jednaku funkciju kao i one u znanstveno razvijenim zemljama. U prvom redu za to je zaslužan prvi urednik *Arhiva za hemiju i farmaciju*, Prof. Vladimir Njegovan, koji je usto bio i prvi predsjednik Jugoslavenskoga kemijskog društva osnovanog 1926. god.

Arhiv za hemiju i farmaciju donosio je uz znanstvene članke predavanja, obavještenja o značajnim događajima iz znanosti, referate ili naslove radova naših kemičara što su objavljeni u raznim časopisima, prikaze časopisa i knjiga, te društvene vijesti. Tako je to bila publikacija za mobilizaciju znanstvenog i stručnog djelovanja u našoj sredini, s izrazitom tendencijom objedinjavanja svih kemičara Jugoslavije.

S promjenom imena mijenjali su se i sadržaji, a i glavni urednici: Tako nakon V. Njegovana (1927—1933), dolazi F. Hanaman (1934—1939), S. Miholić (1939—1940), M. Deželić (1941—1945), S. Miholić (1946—1952), B. Težak (1953—). Uz glavne urednike dragocjena suradnja i neposredna pomoć u uređivanju dolazila je bilo od anonimnih (R. Podhorsky, S. Orlić, M. Mirnik, K. Schulz i dr.) bilo od imenovanih urednika (E. Matijević, V. Vouk, D. Sunko, P. Alaupović, J. Kratochvil, V. Pravdić, N. Pravdić, Lj. Jefić, P. Strohal, Vl. Simeon, T. Cvitaš, Z. Maksić, M. Pribanić, S. Maričić), te tajnika (D. Keglević i dr.) pomoćnih tajnika i administratora (V. Mikulčić i dr.), sve uz članove redakcijskog odbora, sastavljenog od požrtvovnih pojedinaca i to ne samo iz zagrebačkoga kemijskog kruga (M. Tišler, Ljubljana, i dr.).

Nakon neuspjelih pokušaja oko jedinstvenoga jugoslavenskoga kemijskog društva i časopisa u zemlji, pojavljuje se uz Arhiv 1930. god. *Glasnik kemijskog društva Kraljevine Jugoslavije* kao glasilo revitaliziranog (1927) god. Srpskog kemijskog društva. Tek iza Drugoga svjetskog rata počinju izlaziti još i drugi naši opći, prvenstveno znanstveni časopisi (*Glasnik kemičara i tehnologa Bosne i Hercegovine*, 1952; *Vestnik Slovenskega Kemijskega Društva*, 1954; *Glasnik na hemičarite i tehnolozite na Makedonija*, 1974).

Svi ti časopisi — zamjenom za slične časopise drugih društava i zemalja — ostvaruju jezgre područnih biblioteka te tako daju poticaja i za organizaciju aktivne i pasivne stručne dokumentacije. Simbiotični pak odnos prema univer-

zitetiskim institucijama omogućuje zajedničko korištenje prostorija, fondova, te izvršavanje funkcija koje su od značenja i za razvoj znanosti i njezine primjene, osobito za odgoj i obrazovanje mlađih generacija.

Rasutost i policentričnost nastojala se kompenzirati stvaranjem zajedničkih organizacijskih okvira (Koordinacioni odbor, 1951; Unija kemijskih društava Jugoslavije, od 1955 god.). Kod toga se uz promjenu imena *Arhiva za kemiju* u *Croatica Chemica Acta* (1956) stvara podloga za jasnu naznaku zajedništva svih jugoslavenskih kemijskih časopisa pod skupnim nazivom: *Documenta Chemica Yugoslavica* (1957); što više 1968. god. dolazi i do stvaranja jedinstvenog sistema uređivanja i preslagivanja u koherentne skupine posebno pripremljenih znanstvenih radova pod nazivom: *Collectanea Chemica Yugoslavica*.

Osvrte na prvih 25 volumena našeg časopisa dali smo u Arhivu za kemiju 25 (1953) I—V. Tada smo naglasili i smjernice za budućnost koja je već sada postala prošlost. Do 25. volumena slijedili smo najvećim dijelom krize organizacijskih i personalnih promjena u krugu naših kemičara, što se sve odražavalo u promjenama uredništva i urednika. Oscilacije broja godišnje objavljenih radova bile su vrlo znatne: od 34 (8 v., 1934), do 3 (9 v., 1935), s prosjekom od 17 godišnje, dok je ukupan broj u tih 25 volumena bio 416. Od 26-og do sadašnjeg 49-og volumena objavljeno je 975 radova, pa je godišnji prosjek u tom razdoblju 41 rad. Posljednjih 7 godina objavljujemo priloge internacionalnih skupova koji se s nama bliskom tematikom održavaju u našoj zemlji.

U pogledu pak redakcijske obradbe pokušali smo slijediti neke najnaprednije inicijative, koje su se pojavile 1952. pa smo tako nastojali da stvorimo pravi znanstveni časopis, ne samo po sadržaju već i da se uvrstimo u samu frontu suvremenog uređivanja, prvenstveno s obzirom na vezu između primarnih, sekundarnih i tercijarnih izvora informacija. Naš model postao je, možemo slobodno reći, jedan od uzora i na jugoslavenskom i na svjetskom planu. To se odrazilo na selektivnom pristupu radi ostvarenja sistema *Collectanea Chemica Yugoslavica* (1968), a i u posebnim dogovorima između uredništva *Croat. Chem. Acta* i *Chem. Abstracts Service* (1959). Naše pak uključivanje u svjetske znanstvene sadržaje možemo objektivno utvrditi na temelju analize koja slijedi.

Međutim, moramo biti svijesni, da smo već ušli u novu razvojnu fazu, kada se i naš napredni model u uređivanju znanstvenog časopisa mora hitno i bitno prilagoditi novim izazovima. Novi zahtjevi svjetskog razvoja znanosti, a posebno nove tehnologije obrade i transfera informacija pokazuju se već na reakcijama časopisa koji su vodeći po kvaliteti i kvantiteti znanstvene svjetske produkcije. I to usprkos mnogo nepovoljnijih za njih prilika za to prilagođivanje, baš zbog nerazmjerno većega sadržajnog, organizacijskog i financijskog opsega potrebnih zahvata. Opet, mi bismo mogli iskoristiti to što smo mnogo manji, prilagodljiviji, pa tako i u velikoj prednosti za brzo uključivanje u nove koordinate svjetskoga znanstvenog, a i praktičnog poretka.

Iako je to izazov za prelaz u drugo pedesetljeće, mi smo neke pripreme započeli dvije godine ranije (1974 god.) i baš zato što nam se čini da smo vrlo jasno naznačili taj aktuelni i delikatni proces, nekako smo obvezani, da ga nastavimo, ne samo radi traženja pravog mjesta i naše kemije i naše znanosti u našem, već i u općem svjetskom interesu.

Pokušat ćemo sada odrediti koliko je jaka, ako li je ima, spona između naše male znanstvene sredine, preko *Croatica Chemica Acta*, sa svjetskim znanstve-

nim procesom. Dosta objektivni kriteriji za takvu procjenu nude nam se pojavom *Journal Citation Reports (J.R.C.)* u 1976. godini, prve edicije svoje vrste što ju je izdao Institut za znanstvene informacije iz Philadelphije pod uredništvom Eugenea Garfielda.

Ovo kompjutersko djelo impresivnog opsega analizira odnose između 2630 časopisa u 1974., iz prirodnih znanosti, medicine, poljoprivrede, tehnologije i sociologije. Iz Jugoslavije ima sedam časopisa u osnovnom popisu *J.C.R.* Bilo bi dobro saznati po kojim su kriterijima uključeni u *J.C.R.* časopisi s infinitezimalnim doprinosom iz malih zemalja? Ostaje činjenica da je u ovom prvom izdanju *J.C.R.* za 1974. godinu *Croatia Chemica Acta* jedan od samo dva analizirana časopisa iz Jugoslavije.

Svrha je znanstvene publikacije u prvom redu komunikacija radi kritike i induciranja novih istraživanja. To se odražava u tome koliko je neki rad zapažen od sudionika u znanstvenom procesu izvan užeg kruga samih autora. Pitanje je, dakle, kakav je bio odziv na članke iz našeg časopisa u svih tih dvije tisuće i nekoliko stotina analiziranih u 1974. godini?

Prema redoslijedu na temelju ukupnog broja svih citata članaka iz *C.C.A.*, naš časopis zauzima 1449. mjesto. Garfield upozorava da treba s velikim oprezom izvlačiti zaključke o vrijednosti nekog časopisa na temelju rangiranja prema samo jednom parametru. Kod redoslijeda u ukupnom citiranju igra veliku ulogu obujam časopisa, pa da se taj efekt donekle ublaži, odnosno da bi se rangiranje normaliziralo s obzirom na produkciju članaka danog časopisa, autori *J.C.R.* uveli su parametar *u t j e c a j a*. Ta se veličina dobije kad se broj citiranja članaka danog časopisa (u svim ostalima kroz 1972. i 1973. bez obzira na godinu objavljivanja citiranih članaka) podijeli brojem članaka objavljenih u njemu kroz isti period. Po kriteriju utjecaja *C.C.A.* je na 1220. mjestu. Konačno, uzme li se koliko su puta članci objavljeni samo u 1972. i 1973. godini bili citirani u svima drugim časopisima već u 1974. g. *Croatia Chemica Acta* će se naći na 1249. mjestu.

Pri tome je svakako od značenja koliki je udjel citata iz *C.C.A.* u ukupnom broju referenci članaka objavljenih u *C.C.A.*, kao i taj udjel u citiranju svih drugih časopisa članaka iz *C.C.A.* Tako je u referencama članaka objavljenih u *C.C.A.* samo u 1974. bilo 2,5% citiranja *C.C.A.* Ti isti citati iz našeg časopisa doprinose 4% ukupnom broju svih citiranja članaka iz *C.C.A.* nađenih u 1974. u svima obrađenim časopisima bez obzira na godinu objavljivanja u *C.C.A.* Te ćemo podatke koristiti skupa s vrednovanjem prema utjecaju da bismo *C.C.A.* usporedili s nekoliko sličnih časopisa.

Croatia Chemica Acta prema ovim podacima spada u »solidnu sredinu« (jedini drugi časopis iz naše zemlje obrađen u *J.R.C.* za 1974. pri kraju je tih rang-listi). Taj zaključak vrijedi s obzirom koliko na brojčane parametre, toliko i na kvalitet časopisa koji se citiraju u *C.C.A.* i onih koji citiraju naš časopis. Na primjer, od 177 raznih časopisa koje su autori članaka u *C.C.A.* citirali u 1974. godini, prvih desetak (svrstanih tako po broju citata korištenih iz njih) spada u tzv. »prvu stotinu« među onima koje je rangirao *J.C.R.* Devedeset raznih časopisa pak citira u 1974. članke iz *C.C.A.* Od onih koji *C.C.A.* citiraju više od šest puta dva su iz »prve stotine«, četiri su između 108. i 265. mjesta, a dva su 622. i 669.

Da bismo još nešto konkretnije odredili status našeg časopisa, izabrali smo nasumce nekoliko njih iz onih zemalja Evrope, koje su po veličini (ali ne

redosljed prema faktoru utjecaja	ime časopisa	% samocitiranja	
		A	B
438.	Chemica Scripta/Ark. Kemi	11	10
717.	Acta Chemica Scandinavica	19	14
934.	Collection of Czecho-slovak Chemical Communications	17	27
941.	Chimia	3	8
1029.	Chemiker Zeitung	2	13
1211.	Bulletin des sociétés chimiques Belges	8	6
1219.	Monatshefte für Chemie	12	15
1220.	Croatica Chemica Acta	3	4
1289.	Bulletin de l'Academie Polonaise des Sciences Séries des sciences chimiques	10	36
1294.	Chemicke Zvesti	12	42
1370.	Chemicke Listy	2	13
1404.	Magyar kemiai folyóirat	10	36
1411.	Acta chimica Academiae Scientiarum Hungaricae	9	21
1453.	Roczniki chemii	14	42
1471.	Revue Roumaine de chimie	10	42
1784.	Kémiai közlemények	< 1	17
2233.	Kemiski Tidskrift	—	—
2366.	Kjemi	5	40

neminovno i po razvijenosti) usporedive s Jugoslavijom. U narednoj smo tablici svrstali te časopise po *redosljedu utjecaja*. Zadnja kolona sadrži također i postotke samocitiranja u danom časopisu (A), kao i u svim citatima njega u ostalim časopisima, u 1974-oj (B).

Kao što se iz ovih podataka može vidjeti *Croatica Chemica Acta* je svoj status »zaradila« uz zanemarivo samocitiranje. Podaci »A« odnose se ustvari na samo jednu godinu — 1974., pokazujući koliki je udjel citiranja vlastitog časopisa u publikacijama tog časopisa objavljenim iste godine, pa je zato, osobito za manje časopise poput našega, jako podložan fluktuacijama u »godišnjoj proizvodnji«. Nasuprot tome, podatak »B«, iako se također odnosi na 1974. godinu, pokazuje udjel citiranja vlastitog časopisa, ali u ukupnom citiranju njega u svih 2630 časopisa, pa je »B« zato stabilniji podatak. Čak i ako uzmemo u obzir da je 1974. bila izrazito »loša godina«, jer je objavljeno samo 36 radova u *C.C.A.* — 72. i 73., kao i 75. i 76. objavljeno je svage godine više od 60 radova — slika se ne bi izmijenila: *Croatica Chemica Acta* je prema samocitiranju jednaka, ako ne i bolja od srodnih časopisa iz Evrope.

Neka nam bude dopušteno istaći ovom prilikom, da se relativni uspjeh časopisa *Croatica Chemica Acta* temelji prije svega na dosljednoj i upornoj politici uredništva, u čijoj su osnovi ove premise:

1. publicirati članke koji su prošli internacionalni recenzijski postupak sa svim poboljšanjima članaka koje takav postupak omogućuje, uz implicitnu nužnost publiciranja na jednom od svjetskih jezika;

2. redovito izlaziti, makar i uz cijenu manjeg volumena;

3. modernizirati tehničku stranu časopisa »ispred vremena«, što je malima često lakše.

Budu li naredne analize *Journal Citation Report* pokazale napredak našeg časopisa bit će to, u prvom redu, rezultat veće i kvalitetnije znanstvene produkcije u nas, ali će isto tako biti potrebno i nadalje ostati vjeran gornjim postavkama. Zbog njih smo bivali u ozbiljnim krizama, ali samo zbog ustrajnosti na takvu putu bilježimo u pedesetoj godini izlaženja ove rezultate.

Ipak, sada, pedeset godina nakon prvog broja, samo smo djelomično zadovoljni postignutim rezultatima. Istina je da smo bili konstruktivni indikator stanja kemije u našoj, ne samo hrvatskoj, već i jugoslavenskoj sredini. To stanje nismo mogli bitno da mijenjamo, ali je sigurno da bismo, predstavljajući jedan od najkvalitetnijih znanstvenih izraza, morali naći snage da se djelotvornije pojavljujemo u politici razvoja i određivanja uloge znanosti u nas. Također, činjenica da smo našli malo sljedbenika u kriterijima i uređivanju znanstvenih radova u našoj sredini, mora nam biti poticaj da mnogo energičnije uđemo u rasprave oko unapređenja, značenja i ugrađivanja znanosti u šire tkivo našeg društva sa svim konsekvencijama primjene pravih, dakle svjetskih mjerila.

BOŽO TEŽAK I SINIŠA MARIČIĆ